

ایدئولوژی مدیریت تحول از منظر اهل بیت^{علیهم السلام}

محبوبه ابراهیمی

کره زمین، زیر پای انسان، تا واپسین
لحظات آفرینش به چرخش دوران خود
ادامه خواهد داد و این گردش مجالی
برای ایستادن انسان باقی نمی‌گذارد.
وجود خاکی تا آنگاه که راه می‌رود
زنده است و لحظه‌ای توقف و ایستایی
او برابر است با سقوط و مرگ. انسان
آفریده شد برای تحرک و برای
جستجوی تحول و ایجاد تغییر.

حرف ما این است: «با تحول باید
سینه به سینه شد. از تحول باید استقبال

کرد. تحول را باید مدیریت کرد.»^۱

این تعبیر کوتاه، چکیده‌ای است از
اصل مواجهه با تحول که در فرمایشات
رهبر فرزانه انقلاب تبلور یافت.
به تأکید ایشان «در تفکر اسلامی،
حرکت به سوی تحول و پیشرفت در
عرصه‌های مختلف زندگی و دستیابی
به آفاق جدید دانش بشری یک ارزش
است».^۲ اما باید اندیشید که این ارزش
والای تحول‌گرایی را چگونه می‌توان
افسار زد و مدیریت کرد و مدیریت آن

از افراد، امری را تصدیق کنند، اما در عمل، مخالف آن رفتار نمایند. برای دستیابی به این مهم، مدیر باید توانایی جایگزینی و حاکم نمودن معیارهای صحیح به جای امیال باطل را داشته باشد.^{۱۰}

ب) هدفمندی و آینده‌نگری

«اولین گام در مدیریت، سیاست‌گذاری یا تعیین هدف است.»^{۱۱} مدیر مصلحت اندیش، پس از در نظر گرفتن هدف، راهی را بر می‌گزیند که نه تنها در کوتاه مدت، بلکه در بلند مدت نیز جامعه را در مسیر صلاح سوق دهد.

امیر مؤمنان علی^{۱۲} آینده‌نگری و تدبیر را مانع پیشمانی می‌خواند و می‌فرماید: «الْتَّدِبُّرُ قَبْلِ الْعَمَلِ يُؤْمِنُكَ مِنَ النَّدَمِ؛ عاقبتاندیشی پیش از شروع کار، تو را از پیشمانی ایمن می‌سازد». همچنین آن حضرت در فرازی دیگر، عاقبتاندیشی را از ویژگی‌های انسان‌های مؤمن برمی‌شمارد: «الْمُؤْمِنُونَ هُمُّ الَّذِينَ عَرَفُوا مَا أَمَمُهُمْ؛ مُؤْمِنٌ آینده خویش را می‌شناشد». ^{۱۳}

هر که اول بنگرد پایان کار اندر آخر او نگردد شرمسار مدیر آینده‌نگر به امر مشورت با افراد خیر اندیش بسیار مبادرت می‌ورزد.

ج) صبر و تحمل، لازمه تحول

ایجاد تحول در جامعه با مشکلات و ناهمواری‌هایی مواجه می‌شود که تنها با ایزار صبر می‌توان بر آن فائق آمد. از این رو خداوند حتی در امور عظیمی نظیر رسالت نبی مکرم اسلام^{۱۴} ایشان را به سلاح بردباری مجهز می‌سازد؛ آنچنان که خطاب به آن حضرت می‌فرماید: «أَلَمْ نُشَرِّحْ لَكَ صَدَرَكَ وَ وَضَعَنَّكَ وَزَرَكَ الَّذِي أَنْفَضَ ظَهْرَكَ؟ [ای پیامبر!] آیا سینهات را نگشادیم و بار گرانست را از [دوش] تو برنداشتم؟ همان باری که [گویی] پشت تو را شکست». ^{۱۵}

از این روزت که زمین هرگز بدون حجت باقی نمانده و اولیاء الهی، خالی بودن زمین از ولی و سرپرست را باعث نابودی آن می‌دانند؛ فرموده گهر بار صادق اهل بیت^{۱۶} است که: «الْوَبْقِيتُ الْأَرْضَ بَعْنَرِ امامَ لَسَاخَتُ؛ هرگاه زمین بدون امام باشد، از بین می‌رود». ^{۱۷}

تحول در مدیر، پیش زمینه تحول در اجتماع از دیدگاه قرآن و روایات، مدیریت، عمدۀ ترین نقش را در تغییر و تحولات دارد.

ضرورت ایجاد تحول در دولتمردان وزیران و دولتمردان، گردآورندگان تشکیلات نظام اسلامی هستند که مستقیم یا غیر مستقیم، سازمان‌های اجتماعی را رهبری می‌کنند. از این رو هرگونه دگرگونی در افراد و سازمان‌ها، مستلزم تحول در ایشان است که این امر مدیریت تحول را با مسیری هموار مواجه می‌سازد.

ویژگی‌های مدیر تحول آفرین مدیر با تمسمک به این ویژگی‌ها و ارزش‌ها قادر خواهد بود خود و جامعه را از آفات پیش رو مصون داشته و تحولات پیش رو را به خوبی، هدایت نماید.

الف) ترویج ارزش‌ها
ممکن است جامعه نیازمند تحولات اخلاقی و اجتماعی باشد که بر ارزش‌های خاصی استوار است. برای ترویج این ارزش‌ها و بطalan انحرافات سابق و رایج میان مردم، لازم است مدیر با روانشناسی کامل، افراد جامعه را به این روش پایبند نماید.

ایجاد تحول در جامعه اسلامی آنگاه با اقبال عمومی مواجه می‌شود که امر مدیریت در اختیار شخصیتی الهی قرار گیرد. اگرچه تربیت یافنگان غرب با این عقیده مخالفاند و علومی نظیر مدیریت، روانشناسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد و نظایر آن را فاقد پسوند اسلامی و یا غیر اسلامی می‌دانند، لکن بر این باوریم که اسلام دارای ارزش‌های عمیق و گسترده‌ای است که می‌تواند به خوبی مدیریت را تحت تأثیر خود قرار دهد. همچنین عقیده راسخ داریم

**وزیران و دولتمردان،
گردآورندگان تشکیلات نظام
اسلامی هستند که مستقیم
یا غیر مستقیم، سازمان‌های
اجتماعی را رهبری می‌کنند. از
این رو هرگونه دگرگونی در افراد
و سازمان‌ها، مستلزم تحول در
ایشان است**

که جهت‌دهی اسلام به حرکت‌های مؤثر مدیران، در تمامی سطوح جامعه تأثیر گذارده و بزرگ‌ترین نقش را در مدیریت ایفا می‌کند. از این روی شایسته‌ترین معنای قابل بیان برای «مدیریت اسلامی» همین باور است.^{۱۸}

ضرورت مدیریت تحول
اهمیت وجود مدیر در رأس هرم یک جمع به حدی است که رسول مکرم اسلام^{۱۹} حتی جمع سه نفره را مستلزم داشتن آن دانسته و تأکید دارند: «إِذَا كَانَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيَؤْمِرُوا أَحَدَهُمْ هُرَّگاه در مسافت، تعداد مسافران به سه نفر رسید، باید یکی از آنها مدیریت گروه را بر عهده گیرد». ^{۲۰}

علی بن ابی طالب[ؑ] شرح صدر را از اصلی ترین ابزار مدیریت بر شمرده و می فرماید: آله الرئاسة سعة الصدر؛ ابزار مدیریت، شرح صدر و گشايش سینه است.^{۱۶}

آن حضرت در فرازی دیگر، انسان های فاقد ویژگی صبر و تحمل را در اجرای حق عاجز می داند و می فرماید: «مَنْ ضَاقَ صَدْرُهُ لَمْ يَصِرْ عَلَى إِدَاءِ حَقٍّ؛ كَسَى كَهْ سِينَاهُشْ تَنَكَّ باشد، توان أَجْعَامَ حَقٍّ نَدَارَد».»^{۱۷}

د) تخصص در امور و شناخت جایگاه اقتدار

رسول اکرم^ﷺ فرمودند: مَنْ عَمِلَ علىَ غَيْرِ عِلْمٍ كَانَ ما يُفْسِدُ أَكْثَرَ مَا يُصْلِحُ؛ کسی که بدون آگاهی و دانش کاری انجام دهد، فسادش بیشتر از صلاحش خواهد بود.^{۱۸}

مولای متینیان، علی[ؑ] نیز در سفارش حکیمانه خود به مالک اشترا، می فرماید: «وَ أَعْلَمُ أَنَّ الرَّعِيَّةَ طَبَقَاتٌ لَا يَصْلُحُ بَعْضُهَا الْأَيْمَعُونَ وَ لَا غَنِيٌّ بِعَضُهَا عَنِ بَعْضٍ؛ ای مالک! بدان که جامعه تحت نظارت توبه طبقات مختلفی تقسیم شده اند و کار هیچ گروهی جز با گروه دیگر به کمال نمی رسد و هیچ دسته ای از دسته دیگر بی نیاز نیست».»^{۱۹}

مدیر اسلامی در مسیر هدایت تحول اساسی، از هیچ قسری از اقتشار جامعه غافل نمانده و با همیاری تمامی گروهها هدف خود را به سرانجام می رساند.

(و) ابهام زدایی از اذهان عمومی
براساس آنچه گفته شد، چه بسا مدیر پس از مشورت، آینده نگری و با داشتن تخصص کافی و تبیین حقیقت، بد گمانی ها را از بین می بری و به موقوفیتی که خواستاری، می رسمی».^{۲۰}

بنابراین، مدیری که در امور مورد تردید فرمانبرداران خود به ابهام زدایی بی توجهی نشان دهد به مدیریت مستکبرانه با مردم مبتلا شده و هرگز نمی تواند با اقبال عمومی در اهداف خود مواجه باشد.

- صورت پشتونه مردمی که اساسی ترین دلگرمی مدیر است از بین خواهد رفت. در این باره نیز مولای مؤمنان علی[ؑ] به مالک سفارش نموده اند که: وَ إِنْ ظَنَتِ الرَّعِيَّةُ بِكَ حَيْنَا فَاصْحِرْ لَهُمْ بعذرک وَ اعْدِلْ عَنْكَ ظُلْمَوْنَهُمْ باصحابک. فَإِنَّ فِي ذَلِكِ رِيَاضَةً مُنْكَرٍ لِنَفْسِكَ وَ رُفْقًا بِعِيشَكَ وَ إِعْذَارًا تَبْلُغُ بِهِ حَاجَتَكَ مِنْ ثَوْبِيهِمْ عَلَى الْحَقِّ؛ هر کاه مردم حرکت های تو را گویای خدمت ندانستند و نسبت به تو گمان ستمگری بردنده به ابهام زدایی برخیز و با منطق روشن دلیل خود را از انجام آن کار بیان کن و گمان های آنان را در مورد خود تعديل و تصحیح نما. زیرا ابهام زدایی علاوه بر این که گامی است در جهت خودسازی و عدالت، نمایانگر دوستی و محبت به رعیت نیز می باشد. و توجه داشته باش که بیان این کونه عذرها نه تنها لطمہ به مدیریت تو نمی زند، بلکه با رفع ابهام و بیان حقیقت، بد گمانی ها را از بین می بری و به موقوفیتی که خواستاری، می رسمی». تردید فرمانبرداران خود به ابهام زدایی بی توجهی نشان دهد به مدیریت مستکبرانه با مردم مبتلا شده و هرگز نمی تواند با اقبال عمومی در اهداف خود مواجه باشد.
- پی نوشت ها:
۱. بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار استاد و دانشجویان دانشگاه های استان سمنان، ۸۵/۸/۱۸.
  ۲. بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار جمعی از اعضای اتحادیه انجمن های مدیریت اسلامی، کفرانس های آیت الله محمد تقی مصباح یزدی، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ اول، مهر ۷۶ ص ۲۸۶.
  ۳. رش: پیش نیازهای مدیریت اسلامی، کفرانس های آیت الله محمد تقی مصباح یزدی، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ اول، مهر ۷۶ ص ۲۸۶.
  ۴. کنتراعمال، ج ۶، ص ۷۷۷-۷۵۰.
  ۵. نگرشی بر مدیریت اسلامی، سید رضا تقی، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، تابستان ۱۳۸۶.
  ۶. اصول مدیریت اسلامی و الگوهای آن، دکتر ولی ا... نقی پوروف، مرکز آموزش مدیریت دولتی، اول، ۱۳۷۶، ص ۲۶.
  ۷. بخار، ج ۷۷، ص ۱۶۵.
  ۸. غرر الحکم، ج ۶، ص ۲۵.
  ۹. نهج البلاغه، نامه ۵۳.
  ۱۰. رش: پیش نیازهای مدیریت اسلامی، همان، ص ۲۰.
  ۱۱. همان، ص ۲۷۲.
  ۱۲. همان، ص ۲۷۳.
  ۱۳. مستدرک، ج ۶، ص ۳۰۸.
  ۱۴. بخار الانوار، ج ۷۸، ص ۲۵.
  ۱۵. سوره اشراح، آیه ۱ تا ۳.
  ۱۶. نهج البلاغه، حکمت ۱۷۶.
  ۱۷. بخار الانوار، ج ۷۸، ص ۹۰.
  ۱۸. اصول کافی، ج ۱، ص ۴۷.
  ۱۹. نهج البلاغه، نامه ۵۳.
  ۲۰. همان.